

Dorota SZYMANIUK

O PROZODII POLSKICH SERWISÓW INFORMACYJNYCH

Współczesne rozważania nad stroną dźwiękową języka mass mediów ograniczają się do uwag o niestarannej wymowie, agresywnej intonacji, ostrym tonie czy dowolnych zmianach emisji głosu¹. Brak w nich wyjaśnienia, na czym polegają wszelkie negatywne zjawiska, w jakim zakresie odbiegają od bliżej nie określonej normy oraz w jaki sposób wpływają na odbiorcę, dla którego jeszcze do niedawna język lektorów radia i telewizji stanowił przykład pięknego i godnego naśladowania mówienia. Nie ma w nich również miejsca na systematyczny opis prozodii ustnych wypowiedzi medialnych.

Niniejszy artykuł prezentuje cechy prozodyczne charakteryzujące serwisy informacyjne – jedną z odmian tekstu informacyjnego obecnego w mediach. Wnioski przedstawione poniżej poprzedzono kompleksową analizą audytywno-akustyczną. Opisany eksperyment i jego rezultaty należy uznać za wstęp do badań, które w dalszej perspektywie powinny ustalić, jakie zjawiska należy uznać za normę prozodyczną i jakie modyfikacje tej normy wpływają na obecny kształt języka w polskim radiu i telewizji.

Materiał eksperymentalny wykorzystany do badania stanowiły serwisy informacyjne, których źródłem były telewizyjne wiadomości Programu I, Panoramy, Teleekspresu, radiowe wiadomości Programu I, Radia Zet i Radia RMF. Nagrano je na taśmie magnetofonowej, a następnie zapisano na arkuszach. Po wykluczeniu fragmentów, co do których istniało podejrzenie o wpływ czynnika indywidualnego osoby mówią-

¹ H. Satkiewicz, *Językowe przejawy agresji w mediach*, w: *Język w mediach masowych*, red. J. Bralczyk, K. Mosiołek-Kłosińska, Warszawa 2000, s. 28–33.

cej, na przykład bardzo szybkie lub bardzo wolne tempo, elementy gwarowe czy obcojęzyczne, do bezpośredniej analizy przygotowano 120-minutowe nagranie.

Konkretne cele analizy audytywno-akustycznej obejmowały:

1. charakterystykę tempa serwisów informacyjnych,
2. ustalenie liczby akcentów w grupach intonacyjnych,
3. opis struktury rytmicznej,
4. nazwanie charakterystycznych dla badanej odmiany tonów terminalnych.

W eksperymencie wykorzystano kompleksową metodę badawczą obejmującą obserwację, analizę percepcyjną, pomiary akustyczne oraz obliczenia ilościowe.

W ramach pierwszego etapu eksperymentu wielokrotnie przesłuchano materiał badawczy w celu uzyskania pierwszych wrażeń słuchowych i sformułowania wstępnych uogólnień na temat cech prozodycznych w badanych serwisach. Następny etap stanowiła analiza słuchowa, którą przeprowadzono w laboratorium językowym z udziałem wcześniej szkolonej grupy audytorów. W analizie audytywnej wykorzystano tonalno-akcentową transkrypcję R. Kingdon'a².

Zadanie analizy akustycznej polegało na zweryfikowaniu danych uzyskanych w wyniku odsłuchów. Pominięto jednak te cechy, które wykryła precyzyjna aparatura badawcza, a które nie znalazły się we wcześniejszych zapisach osób odsłuchujących.

Dane eksperymentalne zostały porównane z opisanymi w literaturze przedmiotu cechami prozodycznymi charakteryzującymi ogólny język polski. W przypadku braku takiego opisu jednostek suprasegmentalnych przeprowadzono dodatkową percepcję polszczyzny potocznej.

Rezultaty analizy eksperymentalno-fonetycznej pozwalają sformułować szereg interesujących wniosków.

Polskie serwisy informacyjne charakteryzują się specyficznym układem cech prozodycznych, które pozwalają zakwalifikować je do fonetycznego stylu informacyjnego.

² R. Kingdon, *English Intonation Practice*, New York-Toronto 1958.

Tempo serwisów informacyjnych ulega zmianie w zależności od znaczenia przekazywanych treści, a co za tym idzie w zależności od liczby semantycznie prominentnych słów we frazie. Serwisy informacyjne w materiale eksperymentalnym czytano w tempie umiarkowanym i szybkim. Szybkie tempo utrudniało w kilku fragmentach podział tekstu na grupy intonacyjne. Dane analizy akustycznej potwierdziły wnioski z badania audytywnego, ponieważ dotychczasowe pomiary tempa wskazują, że w wypowiedzi kolokwialnej ma ono wartość 8 sylab na sekundę, podczas gdy w serwisach średnio 6 sylab na sekundę.

Bardzo ogólne stwierdzenia na temat struktury grup intonacyjnych w wypowiedziach potocznych wskazują na różnorodność ich typów akcentowych. Natomiast w serwisach informacyjnych przeważają nuklearne (tylko z akcentem nuklearnym) i krótkie (z jednym lub dwoma akcentami całkowitymi i akcentem nuklearnym) grupy intonacyjne. Ułatwiają one percepcję wypowiedzi, realizując bez przeszkód jej podstawowy cel, aby przekazać maksimum informacji w minimalnej jednostce czasu. Krótkie zestroje intonacyjne zwiększają także rytmiczność wypowiedzi, która staje się bardziej dynamiczna i ciekawsza.

Za bazową jednostkę podsystemu rytmicznego w badanych serwisach posłużyła grupa rytmiczna. Miarą rytmu w języku polskim są regularnie przeplatające się sylaby akcentowane i nie akcentowane. Ponieważ podział tekstu na jednostki rytmiczne oparto na gramatyczno-semantycznej zależności pomiędzy wyrazami występującymi we frazie, to w rytmicznym podziale wypowiedzi sylaba akcentowana nie zawsze znajdowała się na początku grupy rytmicznej. Polskie serwisy informacyjne charakteryzuje przeważająca obecność prostych grup rytmicznych, tzn. takich, w których sylaby łączy akcent główny. Stanowią one 70% wszystkich grup rytmicznych badanego materiału. Są to przede wszystkim takty trzysylabowe, w których akcent główny zajmuje pozycję centralną – $\cup\perp\cup$ i dwusylabowe z pierwszą sylabą akcentowaną – $\perp\cup$. Dominacji prostych grup rytmicznych nie można uznać za właściwość serwisów informacyjnych. Ten typ grup rytmicznych charakteryzuje również teksty języka ogólnego. Grupy rytmiczne dwu-, trzy- i czterosylabowe uważa się także za uniwersum europejskie, natomiast takty dłuższe pojawiają się rzadko. Właściwością serwisów in-

formacyjnych jest bez wątpienia krótszy czas trwania grupy rytmicznej, który w badanym materiale eksperymentalnym wynosi średnio 0,48 sekundy, podczas gdy w wypowiedzi neutralnej 0,55 sekundy³.

Do podstawowych jednostek prozodycznych obok akcentu, długości sylaby, rytmu i tempa należy też ton. W opisie elementów struktury tonalnej na szczególną uwagę, ze względu na znaczenie funkcji jakie pełni (komunikacyjna, modalna, stylistyczna), zasługuje odcinek terminalny grupy intonacyjnej. Zarówno analiza słuchowa, jak i akustyczna pokazały, że serwisy informacyjne charakteryzują się wysoką, aż 64% frekwencją nuklearnych tonów opadających. Dane te nie potwierdzają tezy, że w serwisach informacyjnych spikerzy posługują się otwartymi strukturami melodycznymi, w których zdania oparte są na powtarzalnym elemencie antykadencji nawet w sytuacji, gdy kończy się jedna spójna tematycznie informacja i zaczyna kolejna⁴. Początkowy poziom opadania jest wysoki ok. 217Hz, szybkość interwału obniżenia wynosi 0,19 sekundy, a krzywa ma kształt wgiętego łuku. Prosty ton rosnący pojawia się w serwisach z względnie wysoką częstotliwością 20% badanych tonów terminalnych. Jego początkowy poziom wynosi ok. 177Hz, a szybkość interwału wzrostu 0,23 sekundy. Ciekawą cechą tonu rosnącego jest proporcjonalna ilość krzywych wypukłych i wklęsłych. Mimo że powyższe dane trudno porównać z właściwościami tonu opadającego i rosnącego w wypowiedziach nienacechowanych, stanowią cenną informację na temat podsystemu tonalnego badanych tekstów.

Przeprowadzony eksperyment nie wyczerpał potencjału badawczego polskich serwisów informacyjnych. Kontynuacji wymaga zwłaszcza zestawienie uzyskanych danych z prozodią innych odmian ustnych tekstów w mediach, jak również z prozodią mowy kolokwialnej, wypowiedzi o charakterze publicznym, interpretacji utworów literackich i innych.

³ I. Sawicka, *Fonologia*, w: *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Fonetyka i fonologia*, red. H. Wróbel, Kraków 1995, s. 107–198.

⁴ G. Matyszkiewicz, *O mowie mikrofonowej*, w: *Język w mass mediach*, Warszawa 2000, s. 45–48.